

Saija Mustapää

Johanna Pasanen

Tiia Santaniemi

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi-diakoni AMK

Opinnäytetyö, 2019

LAPSEN OSALLISUUS HUOSTAANOTTO- PROSESSISSA VIRANOMAISTEN NÄKÖKULMASTA

TIIVISTELMÄ

Mustapää, Saija; Pasanen, Johanna & Santaniemi, Tiia.
Lapsen osallisuus huostaanotto-prosessissa viranomaisten näkökulmasta
39 sivua, 3 liitettä
Syksy 2019
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja kirkon alan AMK-tutkinto
Sosionomi (AMK), diakoni

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, miten lapsen osallisuus on huomioitu huostaanotto-prosessissa viranomaisen näkökulmasta. Kyselyssä selvitetään, millainen on työntekijöiden kokemus siitä, tuliko lapsi kuulluksi häntä itseään koskevassa päätöksenteossa. Tavoitteena oli tuoda lasten ääni kuuluviin viranomaisten näkökulmasta ja selvittää miten lasten ääni huomioidaan huostaanotto-prosessin eri vaiheissa.

Haastattelumetodinamme käytimme puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua, jonka pohjalta laadimme opinnäytetyömme. Haastattelut teimme keväällä 2019. Tutkimuskysymyksenä opinnäytetyössä on, miten lapsen osallisuus on huomioitu huostaanotto-prosessissa viranomaisen näkökulmasta.

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina toimii Oulun kaupungin lähikunta ja sen kunnan lastensuojelun viranomaiset. Haastattelujen perusteella kunnan lastensuojelu toimi moitteettomasti ja lasten osallisuus oli vahvana koko huostaanotto-prosessin ajan, sekä lasta kuultiin ja hänen toiveitaan kunnioitettiin häntä itseään koskevassa päätöksenteossa.

Jatkotutkimuksessa haastattelimme lapsia, miten he kokevat osallisuuden toteutumisen huostaanotto-prosessissa ja näin saisimme lasten oman äänen kuuluviin.

Asiasanat: huostaanotto, osallisuus, lastensuojelu

ABSTRACT

Mustapää, Saija; Pasanen, Johanna & Santaniemi, Tiia.

A child's inclusion in the custody process from the authorities' point of view

39 pages, 3 appendices

Autumn 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services, Diaconal Work

The purpose of this thesis was to find out how children's inclusion has been taken care of in the custody process from the authorities' point of view. A survey was made to people who work in social services and the purpose of this survey was to find out how those social workers feel the children have been listened to in the custody process and how the children's voice has been heard in matters concerning the child itself. The aim was to make the children's voice heard from the authorities' point of view and to find out how this children's voice has been heard and taken into account when concerning the children's matters in the different phases of the custody process.

In this study a half-structured, i.e. a theme interview was used as the survey method and this report is based on that interview. The survey was sent to social workers who worked in child welfare in spring 2019. The research question in this study was how children's inclusion has been taken care of in the custody process from the authorities' point of view.

The research partner in this study was a small town near the Oulu region, Finland, and the town's social workers that work in children's custody process and child welfare. Based on the interview questions it was found out that this town's child welfare works very well without any negative notifications and the children's inclusion was strong during the whole custody process. The children were heard, and the children's wishes were listened to when making decisions about their custody matters.

In continuation, the children in the custody process should be interviewed about how they feel the inclusion becomes true in the custody process and in that way the children's own voice could be heard instead of the authorities.

Keywords: custody, inclusion, child welfare

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LAPSI YHTEISKUNTAMME JÄSENEENÄ.....	6
2.1 Lapsen osallisuus	7
2.2 Osallisuus sosiaalialan eettisissä ohjeissa.....	8
2.3 Lapsen osallisuus seurakunnassa	9
3 LAPSI LASTENSUOJELUTOIMENPITEISSÄ	12
3.1 Avohuollon tukitoimet.....	14
3.2 Huostaanotto	15
3.3 Sijaishuolto	16
4 LAPSILÄHTÖINEN LASTENSUOJELUTYÖ.....	18
4.1 Lapsen kohtaamisen haasteita viranomaisena	19
4.2 Lapsi asiantuntijana	19
4.3 Lapsen kuuleminen	20
4.4 Lapsen tiedon vaikutus päätöksenteossa.....	20
4.5 Viranomaisen rooli lapsilähtöisessä työskentelyssä	21
5 TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS	23
6 TEORIAA HAASTATTELUMENETELMÄSTÄ.....	24
6.1 Teemahaastattelu	25
7 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA PROSESSIN KUVAUS	26
7.1 Aineistonkeruu.....	26
7.2 Aineiston käsittely	27
7.3 Aineiston analysointi	27
8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	29
9 TULOKSET	31
9.1 Ennen huostaanottoa	31
9.2 Huostaanotossa	32
9.3 Jälkihuolto.....	32

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	34
LÄHTEET.....	37
LIITE 1. Kysymyslomake.....	40
LIITE 2. Salassapitosopimus	41
LIITE 3. Haastattelusopimus	42

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihe valikoitui hyvin ajankohtaisesta ilmiöstä, lapsen osallisuus huostaanottoprosessissa. Tarkastelemme tätä teemaa viranomaisten näkökulmasta. Haluamme tällä työllä saada huostaanotettujen lasten ääni kuuluviin. Opinnäytetyömme yksi tekijöistä on toiminut kutsumuksesta, sekä viranomaisten pyynnöstä, lastensuojelun tukiperheenä ja nämä tukiperheen lapset toivoivat, että tekisimme tutkimusluonteisen työn siitä, miten lapsen osallisuus on huomioitu huostaanotossa. Alun perin ajattelimme haastatella lapsia sekä lastensuojelun viranomaisia, mutta tulimme siihen tulokseen, että rajaamme työtämme haastatteleamalla vain viranomaisia, jotka työskentelevät huostaanotettujen lasten kanssa. Haastattelemamme lastensuojelun sosiaalityöntekijä on toiminut kuusi vuotta huostaanotettujen lasten kanssa ja sosiaaliohjaaja kaksi vuotta. Työmme koskee lapsia, jotka ovat huostaanotettu heidän vanhemmista johtuvista syistä. Lasten huostaanotot ovat THL:n vuosittaisten tutkimusten mukaan kasvaneet viime vuosina ja tämä asettaa haasteita viranomaisille, jotka työskentelevät näiden lasten kanssa. Sosiaalityöntekijöille sekä sosiaaliohjaajille on erityisen tärkeää olla perehtynyt lapsen perheeseen ja olla tukemassa huostaanotettujen lasten osallisuutta koko huostaanottoprosessin ajan.

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, miten lastensuojelun viranomaiset ovat huomioineet lapsen osallisuuden ennen huostaanottoa, huostaanotossa sekä jälkihuollossa? Työmme tarkoituksena selvittää, mikä on viranomaisen kokemus siitä, onko lapsi tullut kuulluksi ja saanut vaikuttaa häntä itseään koskevassa päätöksen teossa? Rajasimme työmme siihen, että haastatelimme vain lastensuojelunviranomaisia ja päädyimme yhteen tutkimuskysymykseen, johon toivoimme vastausta. Miten lapsen osallisuus on huomioitu huostaanottoprosessissa viranomaisen näkökulmasta?

Lähdimme tavoittamaan Oulun lähikuntia yhteistyökumppaniksi, mutta saimme useasta kunnasta kielteisen vastauksen perustuen työntekijöiden kokemattomuuteen, työntekijöiden vaihtuvuuteen ja siihen ettei kyseisessä kunnassa ole

kokemusta riittävästi lasten huostaanotosta. Oulun lähikunnista yksi vastasi tarpeisiimme ja teimme haastattelun kyseisen kunnan sosiaalityöntekijälle ja sosiaaliohjaajalle.

2 LAPSI YHTEISKUNTAMME JÄSENEENÄ

Lapsuuden tutkimuksessa puhutaan lapsen yksilöllisen kehityksen ja kasvun yhteiskuntaelämään harjaantumisen vaiheeksi. Modernissa maailmassa nähdään lapsilla olevan oikeus aikuisen ja yhteiskunnan suojeluun, kasvatukseen ja valvontaan. Yhteiskunnassamme lapsi nähdään haavoittuvana, jonka seurauksena lapsen oikeuksien kehittämisessä nähdään tarve suojella lasta (Hakalehto-Vainio & Nieminen 2013, 22 – 23.) Pitkään oli vallassa ajatus, että lapsuus on vain yksi vaihe matkalla aikuisuuteen, eikä alaikäisellä nähty olevan itsenäistä tahtoa. Ihmisen kokonaiskehitykseen nähden ei lapsuudella ollut suurtakaan merkitystä. Nykypäivänä lapsi nähdään omana arvokkaana yksilönä, jolla on oikeus hoivaan ja omaan mielipiteeseen sekä kuulluksi tulemiseen. Lasten oikeuksista alettiin puhua 1800-luvun puolivälissä, jonka jälkeen korostettiin velvollisuutta kohdella lasta parhaalla mahdollisella tavalla uskontoon, rotuun tai kansalaisuuteen katsomatta. Vuosien valmistelun tuloksena YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 1959 Lapsen oikeuksien julistuksen, joka pitää sisällään kaikki ne oikeudet, joista lasten tulee saada olla osallisena. Oikeuksiin katsotaan ihmisarvoinen kehitys, koulutuksen periaatteet, ymmärrystä osoittava kasvatusta ja syrjinnän ehkäiseminen (Aaltonen, Ojanen, Sivèn, Vihunen & Vilèn 2006, 10 – 11.)

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula (2011) toteaa kirjoituksessaan, miten aikuiset kokevat vaativana lapsen parhaan asettamisen etusijalle monissa erilaisissa päätöksenteoissa ja sanalla lapsen paras on enemmän kuin lapsen hyvä. Lapsen edun toteutuminen sitoo vanhempia sekä päätöksen tekijöitä. Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta on vanhemmilla ja kasvatustyössä tulee toimia lapsen parhaaksi. Vanhemmat ovat lapsen parhaita asiantuntijoita ja perheissä lapset usein kokevatkin voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa. Puhuttaessa lapsen oikeuksista onkin tärkeää, että lapsi ja vanhemmat kokevat molemminpuolista kunnioitusta ja arvostusta kodeissa. Vanhemmat saavat tukea kasvatustehtävänsä myös kodin ulkopuolelta ja on katsottu, että kunnilla, seurakunnilla sekä valtiolla on velvollisuus auttaa perheitä palveluidensa kautta. Koulut ja päiväkodit tekevät yhteistyötä perheiden kanssa, pari- ja perheterapiaa on tarjolla ja

on katsottu, että seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt ovat merkittävässä roolissa kasvatuksen tukemisessa. Järjestöt ja erilaiset hankkeet työskentelevät paljon perheiden hyvinvoinnin eteen. Mikäli vanhemmat eivät kykene kantamaan lapsensa kasvatusvastuuta on valtiolla viimekädessä vastuu tästä tehtävästä (Aula 2011, 24, 29 – 30.)

2.1 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuus terminä tarkoittaa oikeutta osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon ja tämä tarkoittaa myös sitä, että puhuttaessa yksilöstä tai lapsiryhmästä tulee lapsen näkemys ottaa huomioon. Osallisuudessa on tärkeää huomioida lapsi kehitystason mukaisesti ja paremminkin voidaan puhua vaikuttamisen oikeudesta. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi myös oikeudellisissa sekä hallinnollisissa asioissa, johon ei saa vaikuttaa lapsen ikä. Lapsen omassa kotiympyrässä osallisuuden toteutuminen voikin olla haastavaa, sillä lapsen vanhempi ei välttämättä ota asiaa huomioon eikä lapsella ole keinoja ja tietoa ilmaista asiaa. Julkisessa hallinnossa osallisuuden toteutumista voidaan paremmin seurata, mutta ratkaisuja tehdessä voidaan usein päätyä suojelemaan lasta (Hakalehto-Wainio 2013, 39 – 40.)

Pajulammin (2014) määritelmän mukaan lapselle on tarjottava oikeudellispsykologisesta näkökulmasta suojaa ja hyvinvointia, mutta myös ilmaista itseään ja vaikuttaa niihin asioihin, jotka hänen kehitystään ohjaavat. Sanotaan että sopivasti huolettomuutta ja turvallisuutta antavat hyvän pohjan lapsuudelle sekä autonomisuuden kehittymiselle jää riittävästi tilaa. Jo syntymästään asti lapset kykenevät aktiiviseen vuorovaikutukseen ja vaikka he eivät osaa itseään ilmaista, pystyvät he tekemään tarkkoja havaintoja ympäristöstään. Jokaisella lapsella on oma tapansa tulkita maailmaa ja onkin tärkeää huomioida lapsi yksilöllisesti, eikä vain perustarpeista käsin. Lapselle on tärkeää saada ilmaista omia kokemuksiaan, jotka tukevat hänen identiteettiään. Lapsen kehitystasoa ajatellen ennen kouluikää nähdään tärkeänä lapsen kokemus, että hänestä välitetään ja hänellä on turvallinen olla. Lapsen osallisuus näkyy usein dialogin kautta, kun lapsi on vuo-

rovaikutuksessa itselleen merkityksellisten ihmisten kanssa, niin kotona ja koulussa. Lapsen saadessa ilmaista itseään kotiympyröissä on hänen helpompi osallistua itseään koskeviin asioihin kodin ulkopuolella. Lapsen identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Pajulammi 2014, 58 – 61.)

Suomen perustuslaki 6.3§ kuvaa lapsen osallisuutta yhdenvertaisuuspykälässä keskeisesti niin, että lapsen tulee saada vaikuttaa ikätasonsa mukaisesti itseään koskeviin asioihin. Lapsen osallisuus on turvattu lailla ja tämä tarkoittaa mm. lapsen huoltajien, päivähoiton, koulujen ja sosiaaliviranomaisten velvoitetta kuunnella ja kunnioittaa lasta hänen elämäänsä koskevissa asioissa (Hakalehto-Wainio 2013, 94,97.)

Lapsella on oikeus osallisuuteen ja tämän vuoksi on tärkeää, että lapsi on tietoinen, miksi hänen mielipidettään kysytään ja lapselle on kerrottava miten hänen mielipiteensä vaikuttaa. Usein sekoitetaan lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus keskenään. On tärkeää, ettei osallisuus rajoitu itsemääräämisoikeuteen perustuen. Puhuttaessa juridisesta näkökulmasta on lapsen osallisuus hyvin monitahoinen käsite, joka tarkoittaa lapsen kuulemistä mielipiteen selvittämistä, lapsen puhevaltaa ja lapsen näkemyksen esittämistä. Haasteellisena on koettu, millainen painoarvo lapsen osallisuudella on? Mielipiteen selvittämällä ja muodollisella kuulemisella on myös huomattava ero. Onkin tärkeää lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta, että se velvoittaa aikuisia toimimaan lapsen edun mukaisesti ja samalla lasten suhde aikuisiin vahvistuu (Pajulammi 2014, 143 – 147.)

2.2 Osallisuus sosiaalialan eettisissä ohjeissa

Lapsen osallisuuden toteutuminen tulee perustua eettisesti kestäväälle pohjalle. Tällä tarkoitetaan sitä, että aikuisen tulee huomioida sekä sitoutua lapsen etua edistävään toimintaan ja toimia lapsen osallisuuden edistämiseksi. Lapsen osallisuus tulee olla merkittävässä roolissa, mutta osallisuus tulee olla myöskin lapselle vapaaehtoista. Lapsen tulee saada osallistua oman tietämyksen ja tunteiden pohjalta sekä toiminnan että toimintaympäristön tulisi olla lapsiystävällistä. Osallisuutta täytyy olla tukemassa luotettava aikuinen, jonka osaaminen on

riittävä ja jolla on kykyä ymmärtää ja kannustaa lasta, miten toimia erilaisissa tilanteissa. Osallisuuden olisi hyvä edistää lapsen suojelua sekä turvallisuutta ja tämä voi tarkoittaa, että lapsen osallisuutta voidaan rajoittaa suojeluun vedoten tai osallistaa suojelemalla lasta kulloinkin eri tilanteissa. Olisi tärkeää arvioida lapsen osallisuuden vaikutuksia myöhemmin ja lapsen olisi hyvä tietää miten hän on osallisuudellaan voinut vaikuttaa. Työntekijän tulisi ottaa lapsi mukaan, kun analysointia sekä arviointia toteutuneesta toiminnasta tehdään. Lapsen osallisuuden esteiksi nähdään usein aikuinen, liiallinen kiire sekä lapsilähtöisen vuorovaiikutustaitojen puuttuminen. Tietylnlainen ennakkokäsitys siitä, että aikuinen tietää ja osaa parhaiten on este lapsen osallisuuden toteutumiseksi. Lapsen antaman tiedon merkitys on tärkeää ja samalla arvostetaan myös lapsuutta, mutta varhainen osallisuus on nähty jopa lyhentävän lapsuutta (Pajulammi 2014, 150 – 151.)

Eettisesti kestävässä työskentelyssä, sosiaalityöntekijä huomioi jokaisen arvon ja ainutlaatuisuuden ja tämä tarkoittaa sitä, että työntekijän tulee olla yksilöllisesti perehtynyt asiakkaan sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Näin voidaan vahvistaa osallisuutta sekä toimia puolueettomasti ja luottamuksellisesti asiakkaan hyväksi, tällä tavoin toteutuu myös oikeus yksityisyyteen. Työntekijät kohtaavat nykyistä enemmän asiakkaita, joiden etninen tausta, kulttuuri ja uskonto poikkeavat suomalaisesta kulttuurista ja heidän tottumukset, arvot ja normit ovat hyvin erilaisia. Työn onnistumisen kannalta on tärkeää, että työntekijä ymmärtää sekä kunnioittaa jokaisen erilaista kulttuuritaustaa. Sosiaalityössä ohjaa eettiset periaatteet, mutta arkipäivän tilanteet voivat olla ristiriidassa eettisten ohjeiden kanssa. On tärkeää, että työntekijät tunnistavat nämä ja kykenevät käsittelemään näitä ristiriitoja, tämä on iso osa ammatillista osaamista ja tällaiset ristiriidat kuuluvat sosiaalityön luonteeseen (Kananoja ym. 2011, 130.)

2.3 Lapsen osallisuus seurakunnassa

Seurakunnassamme on ajatus olla kirkko, jossa perheet, lapset ja nuoret ovat osallisia ja se on yhteisö, johon he haluavat kuulua. Paljon puhutaan osallisuuden kirkon rakentamisesta, tällä tarkoitetaan, että ihminen asettuu ristien tielle ja kirkon sanoma ihmiselle on tahdon kulkea tätä tietä. Yksi tärkeimmistä asioista tukea

ihmisen osallisuutta on kertoa ja tuoda tietoisiksi ihminen iloa tuottavana heille, jotka ovat hänelle tärkeitä ihmisiä. Lapsen kasvatustyö on vaativaa vanhemmille, mutta enemmänkin voisimme ajatella, kuinka lapsi on siunaus ja lapsi tuo iloa mukanaan. Meidän tulisikin nähdä lapsi lahjana. Lapsiteologiassa puhutaan Jeesuksen kertovan opetuslapsilleen lapsen osallisuuden tärkeydestä ja näillä puheilla hän haluaa vaikuttaa aikuisten ajattelutapaan. Jeesus puhuu lapsen tärkeydestä, niin että aikuiset tulisivat lapsen kaltaisiksi. Meidän kirkkomme olisi toivottavaa olla seurakuntalaisille yhteisö, joka hyväksyy kaikki ihmiset niin kuin lapsi (Virtanen 2011, 80 – 81, 83.) Lapsen osallisuus nähdään usein yhteytenä omaan perheeseen ja lapset syntyvät usein hyväksyttävään yhteisöön. Yhteiskunnassamme lapset joutuvat kuitenkin kohtaamaan vierautta ja näissä tilanteissa myös osattomuutta. Turvallinen lapsuus opettaakin lasta tunnistamaan yhteisön, jossa kokee olevansa osallinen ja varovaisuutta vierauden suhteen (Malakavaara 2011, 110 – 111.)

Kirkkomme elää hyvin murroksellista aikaa ja monet seurakuntamme jäsenistä pohtii suhdettaan kirkkoon, on hyvin tärkeää tulevaisuuden seurakuntaa ajatellen, että lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan lisäämällä heidän vaikutusmahdollisuuksiaan. Kirkon arvopohja lapsen osallisuuden vahvistamisesta perustuukin YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. On tärkeää, että lapset ja nuoret tuntevat kuuluvansa tähän yhteisöön. Seurakunnassamme onkin suuri painoarvo sillä, että lapset ja nuoret otetaan mukaan jo toiminnan suunnitteluun ei vain mukaan toimintaan. Yhteinen suunnittelu ja tekeminen yhdistää seurakuntalaisia ja luo uudenlaisen toimintakulttuurin. Tärkeää on selvittää, miten lapset ja nuoret haluavat toimintaan osallistua ja sen jälkeen yhdessä suunnitella vastaako se toimijoiden arvoja (Rantala 2011, 139 – 140.)

Lapsen kasvaessa on hänellä oikeus hengelliseen ja henkiseen kehitykseen, mutta lapsella on oikeus myös omantunnon-, ajatuksen- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien tulee ohjata lasta käyttämään tätä oikeutta ja huomioida lapsen ikätaso. Mihin vakaumukseen tai uskonelämään lapsi halutaan kasvattaa, tulee tässä ottaa huomioon, ettei se vahingoita lapsen fyysistä- tai psyykkistä terveyttä tai ole haitaksi lapsen kehitykselle. Ensisijainen kasvatustavoitus vastuu uskonnon harjoittamisessa on vanhemmilla ja tässä tulee toimia lapsen edun mukaisesti ja

huomioida lapsen näkemykset. Vanhemmilla on oikeus harjoittaa vakaumustaan perhe-elämässään, mutta kuitenkin niin että lapsen etu on ensisijainen (Marshall, Parvis 2009, 303 – 304.)

3 LAPSI LASTENSUOJELUTOIMENPITEISSÄ

Lastensuojelua Suomessa pidetään lainsäädännön tasolla erittäin lapsikeskeisenä, lastensuojelulaki korostaakin lapsen etua ja osallisuutta. Lastensuojelun keskeinen työtehtävä on lapsen kohtaaminen ja lapsen mielipiteen selvittäminen, ja sen tulee tapahtua hienovaraisesti niin, että siitä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen läheistensä suhteille. Lastensuojelusta on lakeja sekä sopimuksia, joiden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Muukkonen & Tulensalo 2015.) Ensisijaisesti vanhemmalla on vastuu lapsen hyvinvoinnista. Vanhempia on tuettava riittävän varhain heidän kasvatustehtävässään ja pyrkiä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua ja ohjata tarvittaessa lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin, jos sellaiselle ilmenee tarvetta (LSL 417/2007, § 2.)

Lastensuojelun tarkoituksena on tukea lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelu edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelu pyrkii ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan varhaisessa vaiheessa, jos havaitaan tuentarpeita. Lastensuojelua toteutettaessa ja tarvetta arvioitaessa pyritään ensisijaisesti ottamaan huomioon lapsen etu. Lapsella on turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja esittää mielipiteensä, hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa tai lasta ja nuorta koskevia päätöksiä tehtäessä, kuten myös lastensuojelua toteutettaessa pyritään kiinnittämään erityisesti huomiota lapsen tai nuoren toivomuksiin ja mielipiteisiin. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti, ensisijaisesti käytetään avohuollon tukitoimia, jos lapsen tilanne ei vaadi muuta. Sijaishuolto on järjestettävä viipymättä, jos sellainen katsotaan lapsen kannalta parhaimmaksi vaihtoehdoksi. Lapsen edun mukaisella tavalla otetaan huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, kun sijaishuoltoa aletaan toteuttaa (Araneva 2016, 111 – 112.)

Lastensuojelun piirissä olevista lapsista tehdään vuosittain tilastoja. Vuonna 2018 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli kaikkiaan 54883 lasta. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat vähentyneet 1,8 prosenttia vuodesta 2017. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat laskeneet selvästi aiemmista vuosista, tähän vaikuttaa ensisijaisesti lastensuojelun asiakkuuden alkamisen määritelmä. Perheille tarjotaan myös enemmän matalamman kynnyksen palveluita, jotka kuuluvat sosiaalihuoltolain alle, kuten perhesosiaalipalvelut. Asiakkuus ei enää ala siitä, kun aletaan selvittämään lastensuojelun tarvetta lastensuojeluasian vireille tulon johdosta vaan siitä, kun tehdään palveluntarpeen arvio ja sen perusteella nähdään tarve lastensuojelulle ja lastensuojelun avohuollon palveluille (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti.12.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on asiakkuudet jakautuneet niin, että yhdellä sosiaalityöntekijällä on 55 lastensuojelun asiakkuutta, toisella sosiaalityöntekijällä on 31 lastensuojelun asiakkuutta ja kolmannella sosiaalityöntekijällä kolme lastensuojelun asiakkuutta, kunnassa johon haastattelut teimme. Näiden lisäksi heillä on palvelutarpeen arviointiprosesseja käynnissä ja jälkihuoltoasiakkaita sekä hallinnollisia tehtäviä.

Vuonna 2018 tehdyn tilastoraportin mukaan kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut 7 prosenttia. Vuoden 2018 aikana kodin ulkopuolelle on ollut sijoitettuna kaikkiaan 18544 lasta. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä on myös lisääntynyt 6,9 prosentilla vuodesta 2017. Kiireellinen sijoitus ei kuitenkaan aina johda lapsen huostaanottoon. Kiireellisen sijoituksen jälkeen lasta ja perhettä voidaan tukea esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukitoimin, jotta huostaanotolta vältyttäisiin. Avohuollon tukitoimina voi olla perhetyö, tukihenkilötoiminta tai terveydenhuollon palveluiden käyntiin saattaminen. Kiireellinen sijoitus voidaan myös välttää, jos perhe lähtee perhekuntoutukseen avohuollon tukitoimena. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten sijoitusten kestot vaihtelevat tapauskohtaisesti (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti. 1 – 3.) Haastattelemamme Oulun lähikunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja kertoi, että sijoituspaikkoja on vaihtelevasti ja toiveena olisi, että tarjontaa voisi enempiäkin olla. Kiireellisissä sijoituksissakin on pystytty saman perheen sisarukset sijoittamaan samaan paikkaan. Sisarusten omasta toiveesta on sisarukset voitu sijoittaa eri sukulaisilleen.

3.1 Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelussa varhaista puuttumista ja ongelmien ennaltaehkäiseviä tukitoimia pidetään ensisijaisena. Mitä myöhemmin ongelmiin päästään tarttumaan, sitä vaikeampaa auttamisen tiedetään olevaan. Lapsen kehitys voi kuormittavissa olosuhteissa vaarantua ja ongelmilla on taipumus kasaantua.

Kunnan onkin järjestettävä viipymättä avohuollon tukitoimia, kun lastensuojelun tarve on todettu. Niiden tarkoituksena on tukea ja edistää lapsen kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempia, huoltajia ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien ihmisten tehtävää kasvattaa lasta. Avohuollon tukitoimet ovat tilanteesta riippuen hyvin erilaisia, ne riippuvat siitä millaisiin perheen ja lapsen ongelmiin halutaan vaikuttaa ja ne räätälöidään aina yksilöllisesti perheen ja lapsen tarpeiden mukaan. Lastensuojelutyössä käytössä tulee olla monipuolinen valikoima erilaisia tukitoimia, näin mahdollistetaan kullekin perheelle sopiva tukitoimien kokonaisuus. Keskeisenä periaatteena lastensuojelussa on lapsen ja vanhempien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Siten avohuollon tukitoimet ovatkin ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Lapsen etu on aina ensisijainen, kun tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan (Saastamoinen 2008, 55 – 56.)

Jos lastensuojelun tarve johtuu oleelliselta osin riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta, kunnan tehtävä on järjestää viipymättä riittävää taloudellista tukea, järjestää tarpeenmukainen asunto tai korjata asumisoloihin liittyvät puutteet. Erilaisia tukimuotoja voivat olla esimerkiksi tukiperhe tai tukihenkilö, lapsen lyhytaikainen sijoitus perheeseen tai laitokseen, kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta, päivähoito, terapiapalvelut, koko perheen kuntoutus laitoksessa sekä lapsen koulunkäynnin tai harrastusten tukeminen. Kaikki mikä voisi edesauttaa lapsen turvallista elämistä tutussa elinympäristössä. Lapsen kotikunta vastaa yleensä avohuollon järjestämisestä ja kustannuksista. Kun lapsi on avohuollon tukitoimena sijoitettuna toisen kunnan alueelle, sijoittajakunta ja sijoituskunta vastaavat yhteistyössä avohuollon järjestämisestä.

Sijoittajakunnalle kuitenkin kuuluu kustannusvastuu (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit.)

3.2 Huostaanotto

Jos lasten huolenpidossa alkaa ilmenemään puutteita tai muut kodin olosuhteet saattavat vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai jos lapsi vaarantaa omalla toiminnallaan vakavasti terveyttään ja kehitystään, on sosiaalilautakunnalla velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää sijaishuolto. (LSL 683/1983, 16§) Jos huostaanoton edellytykset täyttyvät, lapsella on oikeus tulla huostaanotetuksi. Huostaanottoon ryhdytään, jos aiemmin tarjotut avohuollon tukitoimet eivät riitä tai ne todetaan epäsopiviksi ja lapsen edunmukaiseksi katsotaan, että lapsi asuu ja kasvaa muualla kuin vanhempiansa kasvatettavana. Edellytyksenä huostaanottoon ei ole kaikkien tukitoimien kokeileminen, ainoastaan niiden, joiden on arvioitu aiemmin tehdyn asiakassuunnitelman mukaan soveltuvan juuri sen lapsen tai perheen tukemiseen.

Lastensuojelulain 40§ säädetään huostaanoton edellytyksistä. Edellytykset on jaettu kahteen ryhmään, perustuen siihen johtuuko huostaanotto lapsen omasta käyttäytymisestä vai lapsen kasvuoloissa olevista puutteista. Ensimmäisen huostaanoton perusteeksi riittää lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumisen uhka. Puutteet lapsen kasvuoloissa tai huolenpidossa voivat ilmetä hyvin monella eri tavalla. Lapsen kehityksen ja terveyden vaarantumisen vakava uhka voi liittyä myös muista kuin lapsen kotiin liittyvistä kasvuolosuhteista. Toinen huostaanoton peruste voi olla se, että lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa vakavasti terveyttään ja kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä, tai tekemällä jonkin muun vähäisenä pidettävän rikollisen teon. Huostaanotto tulee tehdä ennen kuin terveyden osoitetaan todellisuudessa jo vaarantuneen tai kehityksessä ilmentyneen viivästyminen. Terveiden ja kehityksen vaarantumisen täytyy kuitenkin olla todellista ja konkreettista jotta huostaanottoon ryhdytään (Saastamoinen 2008, 38 – 40.) Ennen huostaanottopäätöstä täytyy kuulla lasta ja selvittää lapsen omat toivomukset ja mielipiteet, huomioon ottamalla ikätaso ja kehitys. Myös lapsen huoltajaa, vanhempia ja sitä kenen hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on ollut

välittömästi ennen huostaanoton valmistelua, tulee kuulla (Saastamoinen 2008, 40.)

Kun huostaanotto on tehty, on sosiaalilautakunnalla oikeus päättää lapsen olinpaikasta, lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta. Kuitenkin pyritään toimimaan huostaanoton aikana yhteistyössä lapsen itsensä, vanhempien ja muiden huoltajien kanssa (LSL 683/1983, 19§.)

Huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa oleva. Sijoituksen arvioitua kestoa määrittää se, mihin lapsen tarpeeseen sijaishuollolla pyritään vastaamaan. Huostaanoton perusteita tulee tarkistaa huostaanoton aikana säännöllisesti. Huostaanoton lopettamista ja lapsen palaamista kotiin tulee harkita yhtä huolellisesti ja tarkkaan kuin huostaanottopäätöstäkin. Huostaanoton lopettaminen ja lapsen palaaminen kotiin merkitsee lapselle taas suurta uutta muutosta elämässä. Mitä enemmän erilaisia muutostilanteita lapsi kohtaa, sitä huonommin hän niistä yleensä pystyy selviytymään (Saastamoinen 2008, 42.)

3.3 Sijaishuolto

Jokaisella lapsella tulisi olla oikeus kasvaa perheessä ja kokea saavansa rakkautta, ihmissuhteiden jatkuvuutta ja turvallisuutta. Tämä ei kuitenkaan aina mahdollistu lapsen syntymäkodissa, silloin tarvitaan lyhyt- tai pitkäaikaista sijoitusta. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä kodin ulkopuolelle. Sijaishuollon muotoja ovat esimerkiksi ammatillinen perhekoti, perhehoito, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. Sijaishuoltomuodon valinnassa keskeisenä periaatteena on lapsen etu ja lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsen tilanne ja tarpeet pyritään huomioimaan kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti. Lapsella on oikeus omien tarpeidensa mukaiseen sijaishuoltopaikkaan. Valittaessa sijaishuoltopaikkaa tulee huomioida, että lapsella on oikeus saada sellaista hoitoa ja huolenpitoa, joka ilmenee tehdystä huostaanottopäätöksestä. Valinnan on aina perustuttava lapsen etuun. Tärkeää on ottaa huomioon myös lapsen mahdollisuudet pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin

ja sijoituspaikan valinnan yhteydessä selvitetään myös millaiset mahdollisuudet lapsen läheisverkostolla, on olla sijoituksen tukena tai ottaa lapsi luokseen asumaan. Sijaishuoltopaikan huolellisella valmistelulla ehkäistään sitä, että sijoitus ei vaihtuisi ja katkeaisi ja näin luodaan lapsen elämään jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Toistuvat sijoitukset eri paikkoihin luo lapselle juurettomuutta ja turvattomuutta ja ne saattavat vahingoittaa lapsen kehitystä. Sosiaalityöntekijöiden tehtävä on päättää mikä sijoituspaikka on lapselle sopiva (Saastamoinen 2008, 25 – 27, 99 – 100.)

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kulttuurinen, kielellinen ja uskonnollinen tausta. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin kuuluu, että lapsen etua arvioitaessa täytyy kiinnittää huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle kielellisen, uskonnollisen ja kulttuurisen taustan huomioimisen (LSL 417/2007, §4.)

4 LAPSILÄHTÖINEN LASTENSUOJELUTYÖ

Käsitteiden lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys eroja ei olla eritelty, ja niitä käytetäänkin käytännön lastensuojelutyössä kentällä rinnakkain. (Möller 2005, 86.) Lastensuojelun sosiaalityössä käsite lapsikeskeisyys määritellään niin, että työn tavoitteena on selvittää lapsen vaikeudet, vahvuudet ja voimavarat sekä arki ja tarpeet yhdessä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Näihin tavoitteisiin pyritään kokonaisvaltaisella kohtaamisella, riittävällä kuulemisella ja lasta tukevalla toiminnalla, muistaen pitää lapsi, ja hänen tarpeensa, kuitenkin tämän kaiken keskiössä. (Muukkonen & Tuulensalo 2004, 3-4.) Monesti kuitenkin käy niin, että lapsikeskeisen työn teossa lapsi jääkin kaikkien ympärillä olevien aikuisten puristuksiin, eikä tällöin tule kuulluksi oikein tai osaa kertoa asioistaan, niin kuin hän haluaisi. (Möller 2005, 86.) Siksi onkin tärkeää pyrkiä lapsilähtöiseen työntekotaapaan. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskeva lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun käsikirja 2019.) Tämä YK:n sopimuksen mukainen lapsen etu tulee hyvin huomioon lapsilähtöisessä työskentelyssä, jossa lapsi itse on työskentelyn lähtökohta ja lastensuojelun työtavat ja toiminnot lähtevät lapsesta itsestään, ja näin lapsi tulee kuulluksi kokonaisvaltaisesti. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun käsikirja. 2019) Ammatillisesti käsite lapsilähtöisyys tarkoittaa myös sitä, että työntekijällä on riittävästi aikaa, ja resursseja, tavata lasta henkilökohtaisesti ja näin ollen lapsi tulee kuulluksi häntä koskevissa asioissa mahdollisimman hyvin ja laajasti. Viranomaisen tulee huomioida tapaamisia suunniteltaessa, että hänellä on riittävästi kiinnostavia työvälineitä, sekä valmius oikeanlaiseen työskentelyyn lapsen kanssa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun käsikirja 2019.)

4.1 Lapsen kohtaamisen haasteita viranomaisena

Lapsen kohtaamisessa on aina omat haasteensa, sillä sosiaalityöntekijä ei ole perinteisessä suomalaisessa työnjaossa kuitenkaan määritelty viranomaiseksi, joka työskentelisi suoraan lapsen kanssa. Lastensuojelun työkentällä onkin laajalti vallalla aikuiskeskeinen työote, jota pyritään koko ajan muuttamaan, ja onkin saatu hyvin nyky-yhteiskunnassa muutettua. Lapsen tai nuoren on hyvin usein vaikea kertoa huolistaan viranomaisille, koska hän ei mahdollisesti luota viranomaisten apuun (Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. Lasten kohtaaminen palveluissa.) Viranomainen on se ulkopuolelta tuleva henkilö, jolla voi olla jopa lapsen kannalta negatiivinen vaikutus lapsen elämään, jos sosiaalityöntekijä ei osaa ottaa lasta huomioon oikein tapaamisilla. Onneksi nykyään viranomaisella on käytössään monia eri työkaluja (Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. Lasten kohtaaminen palveluissa.) ja palveluita, sekä moniammatillinen työympäristö, lapsen kohtaamisen haasteiden apuna. Lapsen mielipidettä selvitettäessä on mahdollisuus myös nauhoittaa tai kuvata tilanteessa käydyt keskustelut lain esitöiden mukaan. (HE 252/2006.) Tämän tallentamisen tarkoituksena on välttää tulevat väitteet viranomaisen toimeksiannosta lapsen mielipidettä selvittävän tahon pyrkimyksestä vaikuttaa lapseen ja hänen mielipiteensä muodostumiseen. Lapsella on myös oikeus kieltäytyä mielipiteensä tallentamiseen (Araneva 2016, 190 – 191.) Viranomaisen tulee varata aktiivisen työskentelyn aikana vähintään kaksi tuntia lapsen henkilökohtaiseen kuunteluun kuukauden aikana. (HE 130/2013.)

4.2 Lapsi asiantuntijana

Lapsi itse on aina omien asioidensa asiantuntija, kukaan muu ei voi hänen puolestaan kertoa miltä hänestä tuntuu tai mitä mieltä hän asioistaan on. Siksi on erittäin tärkeää, että sosiaalialan viranomainen kuulee lasta oikein ja oikeudenmukaisesti. Lapset itse ovatkin hyvin usein perillä häntä käsiteltävistä asioista ja kysymyksistä, sekä siitä miten heidän asioitaan käsitellään (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 41.) Viranomaisen työote ei rajoitu vain lapsen osallistamiseen tapaamisten aikana, vaan lapsen huomioimiseen ja asenteeseen siitä, että lapsi

on erityisasemassa häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Tämä vaatii viranomaiselta orientoitumista lasta käsiteltäviin asioihin ja siihen, että lapsi ei ole tilanteessa työskentelyn kohde, vaan omien asioidensa toimeenpanija ja toimija (Hurtig 2006, 192.) Hallintolain 14 §, ei saa unohtaa lapsen asioista päätettäessä sillä siinä säädetään lapsen puhevallan käytöstä. Tämän pykälän mukaan 15 vuotta täyttäneellä lapsella on laillisen edustajansa ohella myös itsenäinen puhevalta, mutta lastensuojeluasioissa on tätä koskeva poikkeus, jossa lapsen puheoikeus alkaa jo lapsen täytettyä 12 vuotta (Saastamoinen 2016, 12 – 13.)

4.3 Lapsen kuuleminen

Kokonaisvaltaisen kuulemisen kautta lapselle itselleen annetaan mahdollisuus kertoa omin sanoin hänen omista asioistaan ja hänelle osoitetaan, että hänen ajatuksistaan ollaan aidosti kiinnostuneita, sekä häntä, että hänen ajatuksiaan arvostetaan häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Turtiainen kirjoittaa, että lapsen kuuleminen on kiinni aikuisen halusta ja herkkyydestä kuunnella lasta ja että on ensisijaisen tärkeää kuunnella lasta jokapäiväisesti arjessa tapahtuen, mutta hyvänä apuna ovat myös lapsen visualisuus, kuten piirustukset ja tarinat (Turtiainen 2001, 56-58.) Lastensuojelulaki (LSL 683/1983, 10§) määrää, että 15 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää puhevaltaa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja jo 12 vuotta täyttäneelle lapselle (LSL 683/1983, 21§.) on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. (Araneva 2016, 208-209.) Myös näitä nuorempia lapsia on kuultava, mikäli lapsen ikä ja kehitystaso sen sallivat. Sosiaalihuollon viranomaisen haaste tässä onkin se, että miten hän järjestää lapsen kuulemisen, niin, että se on oikeudenmukaista, kokonaisvaltaista ja lapsi tulee kuulluksi tarpeeksi.

4.4 Lapsen tiedon vaikutus päätöksenteossa

Lapselle annettu mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ei automaattisesti tarkoita sitä, että lapsi saa päättää omat asiansa itse. Viranomaisen on jokaisessa

tilanteessa pyrittävä arvioimaan päätöksiä tehdessään, ovatko lapsen toivomukset lapsen edun mukaiset, ja pyrittävä toimimaan mahdollisimman avoimesti lasta koskevassa päätöksenteossa. On äärimmäisen tärkeää, että lapsi pääsee osalliseksi ja vaikuttamaan omalta osaltaan häntä itseään koskeviin päätöksiin, mutta lasta ei saa kuitenkaan laittaa vastuulliseksi tiedon tuottajaksi, sillä on aikuisen tehtävä arvioida, onko lapsen toive lapsen edun mukaista ja viranomaisen tuleekin perustaa päätöksentekonsa aina parhaansa mukaan lapsen edun mukaisesti, ei välttämättä lapsen toiveen, sillä lapsen toive voi olla lasta vahingoittava pitkällä tarkastelujaksolla (Kääriäinen 2006, 67.) Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että valitun lastensuojelun toimenpidevaihtoehdon, tai ratkaisun, tulee vastata lapsen mielipidettä tai toivomusta, jos se ei ole lapsen asioista vastaavan viranomaisen, tai jonkin muun päätöksentekijän, käsityksen mukaan lapsen parhaan edun mukainen, vaan voi vahingoittaa lasta jollain tavalla. Lapsen mielipide ja toivomukset tulee kuitenkin aina kuulla, eikä niitä voida syrjäyttää perustelematta lastensuojeluasiaa käsiteltäessä. Tällaisia perusteita lapsen mielipiteen selvittämättä jättämiselle ovat esimerkiksi se, että mielipiteen selvittäminen perustellusti vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos mielipiteen selvittäminen on muutoin ilmeisen tarpeeton. Lapsen ikä taikka iästä tai kehitystasosta johtuva mielipiteen selvittämisen ongelmallisuus ei ole koskaan peruste lapsen mielipiteen selvittämättä jättämiselle, vaan lapsen mielipide tulee aina selvittää, lukuun ottamatta edellä mainittuja erityisperusteluita mielipiteen selvittämättä jättämisestä (Araneva 2016, 191.)

4.5 Viranomaisen rooli lapsilähtöisessä työskentelyssä

Viranomaisen rooli lapsilähtöistä työtä tehdessä on suuri, sillä viranomaisella on vaikutus lapsen tulevaisuuteen. Viranomaisella tulee olla valmiudet kohdata lapsen tunteet ja osata käsitellä niitä oikein, sekä sallia lapsen kaikki reaktiot. Sosiaalityöntekijän tulee sallia lapsen rauhassa kertoa asiansa ja osata kuunnella lasta oikein, jotta lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta kasvaisi ja luottamus työntekijää kohtaan olisi aito. Lapselle tulee myös osoittaa tieto siitä, että myös vanhemmat ja muut asiaa käsittelevät aikuiset tulevat lähtökohtaisesti tietämään

keskusteluiden sisällöstä, eli siitä mitä lapsi on ammattilaiselle puhunut. Viranomaisen on myös hyvä muistaa lapsen oikeus olla osallistumatta tai puhumatta omista asioistaan, lasta ei saa koskaan pakottaa osallistumaan tai puhumaan, vaan nimenomaan lapsilähtöisessä työskentelyotteessa pitää muistaa työn lapsilähtöisyys ja lapsen oikeudet (Araneva 2016, 194.) Viranomaisen pitää myös muistaa oma roolinsa lapsen asioiden käsittelyssä, sillä tilanteet ovat aina haastavia lapselle ja lapsi saattaa olla sulkeutunut ja hiljainen, ja hänellä on oikeus olla tällainen.

Araneva kirjoittaa, että viranomaisen tulee olla vastaanottamiskykyinen ja tulkitsemistaitoinen lapsilähtöistä tietoa kerättyä, sekä pystyä tarjoamaan lapselle sopivia apuvälineitä, esimerkiksi leikin tai taiteen kautta, jotta lapsen tuottama tieto hänen asioistaan saataisiin selville mahdollisimman monipuolisesti ja kattavasti ja lapsella olisi kokemus turvallisesta ja myönteisestä asioiden selvittämisestä (Araneva 2016, 198 – 199.) Viranomaisen rooli on myös erittäin tärkeä dokumentoinnin kannalta, sillä lapsen mielipiteen selvittäminen tulee dokumentoida huolellisesti ja tämä dokumentointi on erityisen tärkeää silloin, kun kyseessä on lapsen tahdonvastainen huostaanotto, jossa huostaanottopäätöksen tekee hallinto-oikeus. Hallinto-oikeus tällaisessa tapauksessa voi ottaa lapsen mielipiteen paremmin huomioon, kun dokumentointi on tehty huolellisesti ja lapsen mielipiteen selvittämiseen vaikuttavat seikat, sekä lapsen mielipide, on merkitty hallinto-oikeuden hakemukseen liitteineen huolellisesti (Araneva 2016, 190 – 191.)

5 TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää miten lastensuojelun viranomaiset ovat huomioineet lapsen osallisuuden ennen huostaanottoa, huostaanotossa sekä jälkihuollossa. Tavoitteena oli myös tuottaa laadullinen tutkimus näiden viranomaisten työntekoa tukemaan ja olemaan apuna päätöksenteossa lapsen osallisuuden tukemiseksi.

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää mikä on viranomaisen näkökulma siitä, onko lapsi tullut kuulluksi ja saanut vaikuttaa häntä itseään koskevassa päätöksenteossa huostaanottoprosessin eri vaiheissa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on; Miten lapsen osallisuus on huomioitu huostaanottoprosessissa viranomaisen näkökulmasta?

6 TEORIAA HAASTATTELUMENETELMÄSTÄ

Teemahaastattelua pidetään kvalitatiivisen tutkimuksen yleisimpänä tiedonkeruu menetelmänä. Tätä voidaan toteuttaa joko ryhmä- tai yksilöhaastatteluna. Luotettavampaa tietoa saadaan yksilöhaastattelusta. Ryhmähaastattelussa etuna on tiivistetty tieto ja haastateltavat valitaan niin, että heitä koskettaa tutkittava ilmiö (Kananen 2012, 100.) Olemme valinneet yksilöhaastattelun ja haastatteleimme tässä tutkimuksessa kahta lastensuojelun viranomaista, jotka ovat tehneet töitä huostaanotettujen lasten ja nuorten kanssa. Olimme yhteydessä useampaan kuntaan, ennen kuin saimme tavoitettua viranomaiset, jotka tekevät työtä tutkimuksemme ilmiön kanssa.

Laadullista tutkimusta tehdessä ei useinkaan voida tietää haastateltavien määrää ja joissain tapauksissa ilmiön kanssa tekemisissä olevat haastatellaan kaikki ja heitä voi määrällisesti olla vähän. Laadullisen tutkimuksen kirjoissa on esitetty jopa 12-15 haastateltavaa, mutta ei voida koskaan etukäteen tietää haastateltavien määrää kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Tehtäessä laadullista tutkimusta on tietoa hyvä analysoida koko ajan, jotta tiedetään missä vaiheessa tutkittavasta ilmiöstä on saatu riittävä tieto (Kananen 2012, 101.) Haastattelussa keskeisintä on aina vuorovaikutus, jonka ansiosta haastattelijalla on mahdollisuus saada vastauksia haastaviinkin kysymyksiin, johon tuskin muilla keinoilla päästään. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11)

Tehtäessä laadullista tutkimusta antaa teemahaastattelu tärkeää tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelun teemat valitaan niin, että tutkimusilmiötä voidaan selvittää eri näkökulmista ja jos materiaalia kertyy runsaasti, joudutaan ratkaisu etsimään suuresta tekstiaineistosta (Kananen 2012, 112.)

6.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on avoimuudessaan lähellä syvähaastattelua. Jos päätyy teemahaastatteluun, on hyvä pohtia etukäteen tarkkaan, miten teemat ohjaavat haastattelua. Teemahaastattelu etenee etukäteen valittujen tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Haastattelukysymyksiä miettiessä, pohdimme mitkä teemat liittyvät tärkeimpinä opinnäytetyömme aiheeseen ja mistä kysymyksistä voimme saada mahdollisimman laajasti tietoa opinnäytetyöhömme. Teemahaastattelun etuna onkin, että haastateltavien vastauksiin perustuen kysymyksiä voidaan tarkentaa ja syventää haastattelun edetessä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87 – 88.)

Teemahaastattelua voidaan kuvata ensinnäkin niin, että tiedämme haastateltavilla olevan kokemusta siitä mitä olemme tutkimassa. Toiseksi haastatteliija tuntee tutkittavan ilmiön eri vaiheita, rakenteita ja kokonaisuutta. Tämän teorian pohjalta kolmannessa vaiheessa muodostetaan haastattelurunko ja viimeisessä vaiheessa pyritään haastattelemalla saamaan tutkittavien subjektiivisia kokemuksia siitä mitä on alun perin analysoitu. Teemahaastattelussa on se hyvä puoli, ettei se sido haastattelutilannetta kvalitatiiviseen- tai kvantitatiiviseen tutkimukseen ja haastattelukertojen määrällä ei ole merkitystä. Se ei myöskään ota kantaa siihen, miten syvällisiä vastauksia haastattelun tulee tuottaa (Hirsjärvi 2008, 47 – 48.)

Teemahaastattelulla korostetaan metodologisesti ihmisten erilaisia tulkintoja asioista, minkä merkityksen he antavat asioille sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussakaan ei voi kysyä ihan mitä tahansa, vaan kysymyksillä pyritään saamaan mahdollisimman merkityksellisiä vastauksia ajatellen tutkimuksen tarkoitusta ja ongelmanasettelua. Etukäteen valitut teemat pohjautuvatkin tutkimuksen viitekehykseen eli jo tiedettyyn tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88.)

7 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA PROSESSIN KUVAUS

Haastatteluihin osallistui kaksi kunnan työntekijää, joista toinen oli kunnan sosiaalityöntekijä ja toinen sosiaaliohjaaja. Sosiaalityöntekijällä on päätäntävästuu lapsia koskevissa huostaanottotilanteissa. Sosiaaliohjaaja toimii työparina perheissä, mutta tekee myös ohjaustyötä perheiden kanssa itsenäisesti. Kunnassa perhetyö on toteutettu ostopalveluna naapurikaupungilta. Halusimme haastateltavaksi eri työtehtävissä toimivia kunnan lastensuojelutyöntekijöitä ja mielestämme onnistuimmekin tässä ihan hyvin. Haastattelussa tärkeintä on aina vuorovaikutus, sen ansiosta haastattelijalla on mahdollisuus saada vastauksia haastaviinkin kysymyksiin, johon tuskin muilla keinoilla päästään. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11)

7.1 Aineistonkeruu

Haastattelimme kunnan työntekijöitä ennakkoon laatimiemme kysymysten mukaisesti, Kysymyslomake löytyy liitteistä. Lähetimme kysymykset työntekijöille ennakkoon, jotta he saisivat miettiä vastauksiaan meille etukäteen, sillä aiheemme on aika arka, niin halusimme antaa työntekijöille mahdollisuuden tutustua kysymyksiimme ajan kanssa. Etukäteen valitut teemat pohjautuivat tutkimuksen viitekehukseen eli jo tiedettyyn asiaan tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88.) Haastattelu eteni etukäteen valittujen keskeisten teemojen mukaan. Teemahaastattelun etuna on, että kysymyksiä voi tarkentaa ja syventää haastattelun edetessä haastateltavien vastauksiin perustuen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87 – 88.)

Haastattelutilanteet olivat työntekijöiden muista kiireistä johtuen tiukkoja ja napakoita, mutta saimme silti kattavasti vastauksia haastattelukysymyksiimme, sekä molemmat työntekijät sanoivat, että mahdollisten lisäkysymyksien tarpeessa saa heihin ottaa yhteyttä sähköpostilla. Haastattelut sujuivat mutkattomasti ja rauhallisesti, sekä saimme mielestämme kattavasti tietoa tutkimuskysymykseemme.

Haastattelussa poistimme kunnan ja työntekijöiden nimet, jotta haastattelun paikkakunta ja haastateltavat pysyisivät anonyymina.

Nauhoitimme haastattelut litterointia ja raportointia varten. Nauhoitukset olivat vain meidän käytössämme. Poistimme nauhoitukset litteroinnin jälkeen.

Haastatteluaineistoa kertyi kohtuullisesti, tarkentavia lisäkysymyksiä sähköpostilla lähetimme muutaman ja haastateltavien kanssa keskustelimme haastattelun asioista noin 60 minuutin ajan yhteensä. Haastattelussa esitimme seitsemän kysymystä, jotka vastasivat opinnäytetyön tutkimuskysymykseen kattavasti.

7.2 Aineiston käsittely

Nauhoittamamme haastattelut olivat vain meidän käytössämme ja tuhosimme nauhoitteet litteroinnin jälkeen. Haastattelu aineiston tuottamisen tapana antaa meille moniaineksista lähdettä, jota voi käsitellä ja lähestyä monella eri tapaa, sekä monesta eri kulmasta. Meillä oli määriteltynä tarkasti näkökulma mistä aineistoa käsitelimme ja näin ollen rajasimme haastattelun alueita myös tarkasti.

7.3 Aineiston analysointi

Kirjoitimme haastattelut kysymyksiemme perusteella puhtaaksi ja vertasimme molempien työntekijöiden vastauksia, sekä tuotimme näistä vastauksista yhteisen litteroinnin vastausten myöhempää analysoimista varten.

Litteroinnin jälkeen lähdimme järjestelemään aineistoa koodaamalla, valitsimme koodauksen sisällönanalyysin menetelmäksi. Valitsimme koodaustavaksi eri värit ja maalasimme aineistostamme samanlaisuudet samalla värillä. Koodauksen tarkoitus on yhdistellä tietoja niin, että samalla koodilla merkitään samaa tarkoittavat asiat (Kananen 2014, 103-104.) Koodauksen edetessä huomasimme haastatteluaineistoissamme paljon samankaltaisuuksia ja näin ollen koodaus oli mielestämme prosessin edetessä helppoa. Jaoimme haastattelukysymykset kolmeen

pääteemaan, jotka olivat ennen huostaanottoa, huostaanotossa ja jälkihuolto. Tämä teemoihin jakaminen tukee teoriaamme teemahaastattelusta ja kysymysten jakamisesta teemoittain.

Analysoinnin edetessä huomasimme, että meidän tuli kaventaa litteroimaamme tekstiä ja löytää sieltä koodauksen avulla yhtäläisyyksiä ja merkityksellisiä asioita, joita nostimme saamiemme tulosten tueksi kaavioksi. Tuloksia analysoitaessa tutkijoiden on toteutettava jatkuvasti alustavia analyttisiä menetelmiä, kuten tutkimuksen aiheen tarkempaa rajaamista, tarkistaa muistiinpanoja tutkimusta koskien koko ajan, miettiä voisiko esittää uusia kysymyksiä hedelmällisesti tulosten analysoinnin eri vaiheissa sekä pitää kirjaa siitä, millaisia ongelmia kohdataan ja kokeilla esiin nousevia ideoita (Analyzing qualitative data 2002, 7.)

Tutkimuksessa saamamme tiedot voidaan osoittaa todeksi, myös siten, että kysely voidaan toteuttaa uudestaan samaan kuntaan eri työntekijöille, jolloin saadut tulokset voidaan toistaa ja näin ollen osoittaa samoiksi. Kyselyn tulosten laajentamiseksi kysely voidaan myös toteuttaa toiseen kuntaan, jolloin saadut tulokset luonnollisesti eriävät alkuperäisistä, sillä kunta ja työntekijät olisivat erilaiset, kuin meidän tutkimamme, vaikka asiakaskunta onkin sama, huostaanotetut lapset. Tutkimuksemme vastaukset pohjautuivat lakiin ja asetukseen koskien huostaanottoa ja lapsen osallisuutta sekä tapaamisia ja kuulemisia, joten näiltä osin saamamme tutkimustulokset ovat luotettavia ja paikkansapitäviä.

8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkijan tulee noudattaa huolellisuutta, tarkkuutta sekä rehellisyyttä tutkimuksen eri vaiheissa. Hyviä menetelmiä noudattamalla pystytään parhaiten takaamaan tutkimuksen ja uskottavuus ja luotettavuus. Eettisesti hyvältä tutkimukselta edellytetään tieteellisiä taitoja, tietoja ja hyviä toimintatapoja tutkimuksenteossa (Kuula 2011, 34.) Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus on ehdoton, jokaisen tutkittavan on tavalla tai toisella motivoitava tutkimukseen ja haastateltavalle on annettava mahdollisuus myös keskeyttää yhteistyö niin halutessaan. Haastateltavaa on informoitava hyvin ja selkeästi tehtävästä tutkimuksesta. Sovittuamme yhteistyötahon kanssa opinnäytetyömme toteutumisesta, täytimme tutkimuslupalomakkeen, johon kirjasimme lyhyesti opinnäytetyömme aiheen, tavoitteet ja toteutumistavan.

Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisiin periaatteisiin kuuluu itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyyden ja tietosuojan huomioiminen. (Kuula 2011, 231) Haastateltavia tiedotimme etukäteen siitä, että haastattelu toteutetaan äänitallenteena. Tutkittaville on tärkeää myös tiedottaa siitä, miten haastatteluaineisto käsitellään. Haastattelut tullaan tallentamaan ainoastaan tutkijoiden käyttöön ja analysoinnin jälkeen materiaali hävitetään asianmukaisesti. Tulokset analysoidaan anonyymeina, jotta yksityisyys ja tietosuoja eivät vaarannu. Haastateltaville kerroimme antavamme valmiin opinnäytetyön heille sen valmistuttua.

Etiikan ja tutkimuksen välinen suhde voi käsitellä sekä tulosten hyödyntämistä että eettisten näkemysten vaikutusta tutkijan erilaisiin ratkaisuihin. Tutkijan velvollisuuksiin kuuluu käyttää tieteellistä menetelmää ja argumentoida tieteellisen päättelyn sääntöjen mukaan. Merkittävää onkin tutkijan kannalta tietämisen vapauden, vastuun ja toiminnan välinen suhde, näiden kanssa tasapainoileminen on tutkijan eettistä arkipäivää (Kyrö 2004, 139 – 140.) Tutkimustyötä tehdessä tulee osata erottaa oma aiempi kokemus ja tieto sekä teoriatieto ja tutkimuksen perusteella saatu tieto, jotta nämä eivät vaikuttaisi tutkimustuloksiin.

Ymmärtääkseen luotettavuuden ja pätevyyden tarkoitusta, on tärkeää tarjota luotettavuudelle ja pätevyydelle eri määritelmiä, joita monet kvalitatiivisen tutkimuksen näkökulmat antavat. (Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research, 2003) Tässä tutkimuksessa luotettavuutta tukee se, että tutkijoiden näkökulmat ovat erilaiset ja olemme voineet keskustella asioista laajasti, sillä jokaisella tutkijalla on erilaiset taustat ja jokaisen tutkijan ajatukset ovat olleet erit.

9 TULOKSET

Avaamme tässä haastattelun kysymyksiä ja niihin saatuja vastauksia.

9.1 Ennen huostaanottoa

Miten perhettä on tuettu ennen lapsen huostaanottoa?

Haastateltavat korostivat tilanteiden erilaisuutta, että jos tilanne ei ole akuutti, niin silloin perheeseen on mennyt jo jokin palvelu. Perheille oli annettu erilaisia tukitoimia, mutta tärkeimpänä koettiin tukihenkilötoiminta lapselle, perheeseen perhetyö sekä perheterapia ja tukiperhetoiminta.

Onko lapsi saanut olla osallisena ja vaikuttamassa sijoituspaikan valinnassa?

Haastateltavat kertoivat, että lapset ovat saaneet vaikuttaa paikan valintaan ja lasta on kuultu, sekä hänen toiveensa on huomioitu realiteetit huomioiden, mutta useasti lapsi ei osaa kertoa omia toiveita ja ajatuksia sijoituspaikasta ja ei osaa välttämättä edes hahmottaa minne ollaan menossa. Aina ei kuitenkaan ole vaihtoehtoja, koska perhekotimuotoisia paikkoja on rajoitetusti. Lapsen kuulumisia myös kysellään sijoituspaikan selviämisen jälkeen, mitä lapselle kuuluu, miten on mennyt ja toimiiko yhteistyö vai joudutaanko sijoituspaikkaa vaihtamaan.

Onko alle 12 vuotiasta lasta kuultu?

Haastateltavat kertoivat, että lasta on kuultu ja hänen mielipidettään on pyritty selvittämään mahdollisimman hyvin, sekä pyritään toimimaan mahdollisimman avoimesti. Sosiaalityöntekijät ovat käyneet hiljattain koulutuksessa, jossa käsiteltiin lapsen kuulemisasioita. Lakimies oli sitä mieltä, että jopa pientä vauvaa voidaan kuulla, miten hän mm reagoi sijoituspaikkaan, sijaisvanhempiin ja omiin vanhempiin.

9.2 Huostaanotossa

Onko lasta kuultu häntä itseään koskevassa päätöksenteossa huostaanoton aikana?

Haastateltavat kertoivat, että lasta on pyritty kuulemaan vähintään kolmen kuukauden välein, mutta verkostoissa saatetaan tavata useamminkin riippuen siitä, millaisia palveluita lapsella on käytössä. Lakikin edellyttää kuulemaan lasta. Päätöksenteossa on pyritty olemaan avoimia ja lapsi on saanut sanoa oman mielipiteensä asioihinsa.

Onko huostaanoton aikana lapselle tarjottu riittävästä keskusteluapua?

Haastateltavat kertoivat, että keskusteluapua tarjotaan mahdollisimman laajasti, mutta heillä itsellään on aika rajalliset resurssit. Lapsen aikaisempien kontaktien, mm. psykiatrinen sairaanhoitaja, terveydenhuollon asiakkuussuhde ja lapsen tukihenkilö, olemassa oloa ja apua kehoitetaan käyttämään hyödyksi keskusteluapua tarvittaessa, eikä kontakteja pyritä katkomaan. Lapselle järjestetään mahdollisimman monipuolisia tapaamisia, mm ravintolakäyntejä, sillä lapsi saattaa olla tilanteestaan hyvinkin sulkeutunut, eikä pysty keskustelemaan suljetuissa oloissa toimistossa tai sijoituspaikassa.

9.3 Jälkihuolto

Mitä tukea perheelle tarjotaan lapsen kotiuduttua?

Haastateltavat kertoivat, että pääsääntöisesti lapsi täysi-ikäistyy huostaanotosta, jolloin perheelle ei enää tarjota palveluita, mutta avohuollon sijoituksista kotiutuneille on tarjottu kotiin perhetyötä, perheterapiaa, sekä tukihenkilötoimintaa, riippuen perheen tilanteesta. Usein vanhemmille tarjotaan erikseen lisäksi mm. mielenterveyspalveluita, koska tämä on koko perheen kriisi.

Kuullanko lasta yksilöllisesti huostaanoton jälkeen tai lapsen kotiuduttua?

Haastateltavat sanoivat, että kyllä lasta kuullaan ja heille tehdään jatkosuunnitelmat. Jos lapsi on kotiutunut avohuollosta, niin palavereita on säännöllisesti. Tapauksesta riippuen, miten paljon ollaan lapsen tai täysi-ikäisen kanssa tekemisissä, jos asiakkuus jatkuu niin tapaamisetkin jatkuvat. Täysi-ikäisen huostaanotetun nuoren palvelut ilman vanhempia jatkuvat normaalisti tilanteen vaatimissa rajoissa tapauskohtaisesti ja kontakti tällaiseen nuoreen jatkuu palveluiden ja tukitoimien muodossa, siten miten nuori haluaa itse näitä vastaanottaa.

Alaluokka	Pääloukka	Yläluokka
Lapsen kuuleminen	Lapsen osallisuus	Mahdollisuus vaikuttaa
Tuki perheelle	Viranomaisen velvollisuus	

Kuvio 1 Lapsen osallisuus huostaanotto-prosessissa viranomaisen näkökulmasta

Piirsimme saamistamme vastauksista kaavion värikoodauksen avulla ja jaoinme aineiston luokittain. Kun kaaviossa toteutuu alaluokka, niin toteutuu myös pääluokka ja näin ollen toteutuu yläluokkakin.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Lähdimme tekemään haastattelua Oulun lähikuntaan. Lähikunnassa ei ole omaa perhetyöntekijää, sillä perhetyö heillä on ostopalveluna saatavilla. Haastattelumme sosiaaliohjaaja kertoo, että hän tapaa perheitä ohjauksellisesti itseksien, riippuen työtilanteesta ja siitä kuinka paljon aikaa perheille on käytettävissä. Sosiaaliohjaaja hoitaa myös työparina tarvittaessa yhteydenpitoa perheisiin ja palveluntarjoajiin, samalla tavalla kuin sosiaalityöntekijäkin. Myös asiakassuunnitelmien ja palveluntarpeen arviointeja ohjaaja valmistelee. Kyseisessä kunnassa ei ole aikaisemmin ollut sosiaaliohjausta saatavilla, mutta tätä on viimeisen vuoden aikana kehitetty paljon.

Työmme tavoitteena oli selvittää, miten lastensuojelun viranomaiset ovat huomioineet lapsen osallisuuden ennen huostaanottoa, huostaanotossa sekä jälkihuollossa. Tarkoituksena oli selvittää, mikä on viranomaisen näkökulma, onko lapsi tullut kuulluksi ja saanut vaikuttaa häntä itseään koskevassa päätöksenteossa huostaanottoprosessissa. Näistä muodostui työmme tutkimuskysymys.

Haastattelujen perusteella haastateltavan kunnan viranomaisten näkökulmasta lasta on kuultu huostaanottoprosessissa, sekä hänen toiveensa on huomioitu realiteetit huomioiden. Lasta on kuultu riittävästi hänen asioitaan käsiteltäessä, mutta aina lapsi ei välttämättä osaa ilmaista omaa mielipidettään, tai toiveitaan, tilanteesta johtuen. Huostaanotto on aina kuitenkin koko perhettä järkyttävä tilanne ja näin ollen lapsen reaktiot tilanteeseen ovat yksilökohtaisia, eikä asioita voi yleistää, sillä jokainen reagoi tilanteisiin erillä lailla. Lapsi voi vaikka sulkeutua kokonaan, eikä osaa puhua asioista, vaikka apuna olisi ammattilaisia ja tukijoita. Lasta tulisikin kuulla tarpeeksi, jotta hänen mielipiteensä tulisi aidosti ja kokonaisvaltaisesti kuulluksi ja näin ollen sosiaalityöntekijä osaisi tehdä päätöksen lapsen kannalta parhaaksi. Haastatteluista saamiemme tuloksien perusteella, voimme päätellä johtopäätökseksi, että kyseisessä kunnassa lasta on kuultu tarpeeksi ja hänen toiveensa on huomioitu lapsen kannalta parhaiten.

Lastensuojelun viranomaiset tekevät työtään avoimesti siten, että lapselle ja perheelle kerrotaan heitä koskevista asioista ja tiedotetaan, kuinka prosessi etenee ja ohjataan miten lapsi tai vanhemmat voivat valittaa tehdyistä päätöksistä tai kohtelusta. Saamamme tuloksia voidaan hyödyntää jatkossa sosiaalityön kentällä, siten että muut saman alan työntekijät ottavat mallia omaan toimintaansa kyseisen kunnan toiminnasta ja näin ollen lapsen osallisuus huostaanotto-prosessissa kasvaisi. Tutkimustyömme tulee vaikuttamaan tulevaisuudessa sosiaalityön kentällä siten, että lapsen osallisuuden huomioimiseen pyrittäisiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota ja toimintatapoja muutettaisiin lapsilähtöisemmäksi. Tulevina ammattilaisina voimme itse kiinnittää jo huomiota omiin toimintatapoihimme ja työotteeseemme.

Haastattelemamme lastensuojelun viranomaiset ovat kehittäneet omaa ammattitaitoaan osallistamalla alan koulutukseen, jossa yksi koulutuksen puhujista oli lakimies ja hän kertoi, että jopa hyvin pientä lasta tulee kuulla ja osallistamista tukea. Lapsen osallisuus tulee huomioida myös siten, että osallistuminen on lapselle vapaaehtoista, ei pakollista, ja näin ollen lapselle mielekästä eikä pakonomaista toimintaa. Lasta kuultaessa on työntekijöiden otettava huomioon ympäristö, joka on lapsiystävällinen. Lapsen on helpompi puhua asioistaan lapselle mielekkäässä paikassa, kuten kahvilassa tai ruokailupaikassa.

Opinnäytetyön tekeminen ryhmässä oli mielestämme antelias tapa työskennellä, sillä meillä oli tuki toisistamme ja jos joku kysymys vaivasi toista, niin meillä oli mahdollisuus keskustella asiasta. Tähän perustuen opinnäytetyömme on laadukkaampi, kuin yksin työtä tehdessä, sillä ryhmätyöskentely antaa työlle paljon enemmän syvyyttä ja sisältöä. Koimme myös, että opinnäytetyömme oli laadukkaampi ja sisällöltään kattavampi, kun työtä oli tekemässä useampi henkilö. Työskentelyymme laajentavasti vaikutti myös se, että yksi ryhmän jäsenistä on pitkään lastensuojelutyötä tehnyt henkilö ja työn aihe kumpusi hänen työkentältään sekä siitä, että hän on toiminut tukiperheenä.

Tässä työssä haastattelimme vain lastensuojelun viranomaisia ja jos tekisimme jatkotutkimusta, ottaisimme ehdottomasti huostaanotetut lapset mukaan tutkimukseen. Haastattelisimme lapsia heidän kokemuksistaan huostaanotosta ja

heidän osallisuudestaan, sekä siitä onko heitä kuultu heidän mielestään riittävästi ja miten heidän mielipiteensä on huomioitu. Näin saisimme ajankohtaista tietoa lasten kokemuksesta heidän osallisuudestaan ja huomioimisestaan huostanotto-prosessin eri vaiheissa. Alun perin meillä oli tarkoitus haastatella myös lapsia, mutta ajatuksen edetessä tulimme huomaamaan, että haastattelut olisi ollut vaikea toteuttaa ja niihin tarvittavat luvat olisi ollut vaikea saada. Niin päätimme rajata työmme koskemaan vain viranomaisten näkökantaa. Lähetimme viimeistelyä vaille valmiin työmme lastensuojelun viranomaisille luettavaksi ja kommentointia varten, tämän jälkeen muokkasimme työtämme kommentteja vastaaviksi. Myöhemmin kävimme esittämässä valmiin opinnäyte-työmme viranomaisille.

LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Sivèn, T., Vihunen, R. & Vilèn, M. 2006. Lapsen aika. 6.-10. painos. Helsinki: WSOY.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Liettua: Talentum Media Oy Lakimiesliiton Kustannus.
- Aula, M K. 2011. Lapsen paras aikuisen velvollisuutena. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-kirjat: PKT-poikien ja tyttöjen keskus.
- Bryman, A. & Burgess, R.G. 2002. Analyzing qualitative data. In article: Developments in qualitative data analysis: an introduction. Routledge. London and New York. Saatavilla 18.11.2019
- Eskonen, I. Korpinen, J. & Raitakari, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 21-44.
- Golafshani, N. 2003. Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. University of Toronto. Saatavilla 26.10.2019
<http://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1870&context=tqr/>
- Hakalehto-Wainio, S. & Nieminen, L. (toim.) 2013. Lapsioikeus Murroksessa. Lakimiesliiton kustannus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalialan haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167-193.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Tekijät & Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (Toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kunnan sosiaalityöntekijät. 2019. Teemahaastattelut.
- Kuula, A. 2011. Tutkimus etiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. (2. painos) Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Kyrö, P. 2004. Tutkimusprosessi valintojen polkuna. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 1/2004, Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, Tampereen Yliopisto.
- Kääriäinen, A. 2006. Lapsi sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 45-67.
- Malkavaara, M. 2011. Osallisuus, kirkko ja sen teologia. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-kirjat: PKT-poikien ja tyttöjen keskus.
- Marshall, K. & Parvis, P. 2009. Lasta kunnioittaen. Lapsen oikeuksien sopimus näkökulmasta kirkon. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. Lapsiystävällisen kohtaamisen tarkistuslista. Saatavilla [https://dzmdrervnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/15133614/MLL_kestustelu_lapsen_kanssa_ohje.pdf](https://dzmdrervnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/15133614/MLL_keskustelu_lapsen_kanssa_ohje.pdf).
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. Lasten kohtaaminen palveluissa. Saatavilla <https://www.mll.fi/ammattilaisille/muulle-ammattilaisille/lastenkohtaaminen-palveluissa/>.
- Muukkonen, T & Tulensalo, H. 2015. Lastensuojelun tehtävät, kun lapsen epäilyn kokoneen väkivaltaa. Saatavilla <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo12268.pdf>
- Muukkonen, T. & Tuulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Selvityksiä 2004:1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Möller, S. 2005. Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Tutkimuksia 1/2005. Jyväskylä. Pesäpuu ry.

- Nurmi, S. & Rantala, K. 2011. Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-kirjat: PKT- poikien ja tyttöjen keskus.
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Rovaniemi: Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta.
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Edita
- Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojeleminen. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Käsikirja arjen toimintaan. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet. Saatavilla 4.9.2019
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Dokumentointi lastensuojelussa. Saatavilla
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Tilastot ja data. Lastensuojelu 2019 Tilastoraportti. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Tuomi, J & Sarajärvi, A 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.
- Virtanen, K. 2011. Lapsi ja osallisuuden kirkko. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-kirjat: PKT-poikien ja tyttöjen keskus.

LIITE 1. Kysymyslomake

Haastattelu kysymykset

Ennen huostaanottoa

- Miten perhettä on tuettu ennen lapsen huostaanottoa? Perhetyö?
- Onko lapsi saanut olla osallisena ja vaikuttamassa sijoituspaikan valinnassa? Realiteetit?
- Onko alle 12-vuotiasta lasta kuultu? Resurssit?

Huostaanotossa

- Onko lasta kuultu häntä itseään koskevassa päätöksenteossa huostaanoton aikana?
- Onko huostaanoton aikana lapselle tarjottu riittävästi keskusteluapua?

Jälkihuolto

- Mitä tukea perheelle tarjotaan lapsen kotiuduttua?
- Kuullaanko lasta yksilöllisesti huostaanoton jälkeen? Kotiuduttua?

LIITE 2. Salassapitosopimus

VAITIOLOSITOUMUS

Minä allekirjoittanut vakuutan noudattavani sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta annetun lain 14§:ssä säädettyä asiakirjasalaisuutta sekä saman lain 15§ säädettyä vaitiolovelvollisuutta ja hyväksikäyttökieltoa niiden tietojen osalta, jotka olen saanut mahdollisesti opinnäytetyön haastattelun aikana.

Ymmärrän olevani vaitiolovelvollinen, jos saan haastattelussa tietoja asiakkaan elämästä, tai hänen läheistensä ja omaistensa elämästä, enkä näin ollen saa ilmaista saamiani tietoja ulkopuolisille missään tilanteessa.

Tämä vaitiolovelvollisuus sitoo minua vielä opinnäytetyön päättymisen jälkeen.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

LIITE 3. Haastattelusopimus

Teemme haastattelun nuoren osallisuudesta huostaanotto-prosessissa. Tällä sopimuksella annan suostumuksen haastattelustani syntyvän aineiston käyttöön tutkimuksellisen opinnäytetyön tekemiseen.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____